

For byens skyld – konstruktionen af Københavns Idrætspark

Af Morten Mortensen

Det er jo sikkert ikke uden betydning for landet, om sundheden står højt her i København, og vinder legemsøvelserne bedre kår her inde, skal det nok efterhånden mærkes over alt i Danmark. Derfor bør ikke blot vi, som til daglig bor her inde, men det hele land glæde sig over og fejre den sejr, som lys, luft, leg og legemsøvelser her i Danmarks hovedstad har vundet over megen snusfornuftig modstand.¹

Med disse ord udtrykte Ester Schrøder i en artikel i *Ungdom og Idræt* i 1911 sin glæde over anlæggelsen af Københavns Idrætspark. For Ester Schrøder, der var en af medstifterne af *De danske Gymnastikforeninger* og meget aktiv inden for *Kvindernes Idrætsforening i København*, og mange af hendes samtidige ligesindede, havde Københavns Idrætspark betydning som forbillede for idrættens sag i resten af landet. En sag, der var udtryk for en voksende tiltro til idrættens forbyggende virkning over for tidens sociale og sundhedsmæssige problemer. Men citatet afslører også, at »sejren« ikke var vundet uden hård modstand fra kredse, der fandt hele projektet overflødigt.

Københavns Idrætspark – både institution og anlæg – var placeret på fælleden. I dag er området kendt af de fleste københavnere som Fælledparken, et område, der med sine idrætsanlæg, legepladser og græsplæner i generationer har været ramme om et yderst varieret og broget folkeliv.

Som en grøn plet mellem Østerbro og Nørrebro ligger Fælledparken og vidner om et bystyres visionære politik for næsten 100 år siden.

Nu hedder institutionen Københavns Idrætsanlæg, og der er langt flere haller, svømmebade, boldbaner osv. at administrere end dengang for snart 100 år siden, men grundlæggende er der tale om den samme institution. I 2004 er Københavns Idrætsanlæg under politisk pres. Kræfter i kommunen ønsker, at den selvejende institution, som der er tale om, skal lægges direkte under den kommunale administration i stedet for – som nu – at være styret af de københavnske idrætsforeninger. Det er ikke første gang, at dette ønske om direkte kommunal styring har været fremført. Også i midten af 1960'erne forsøgte politikere, især fra Socialistisk Folkeparti at få kommunen til at overtage den direkte administration af idrætsanlæggene i København.

Men hvorfor besluttede bystyret i København i 1911 at anlægge en Folke- og Idrætspark midt i et område, som man med stor profit kunne havde udstykket til eksklusive boliger? Hvorfor valgte man at oprette den selvejende institution Københavns Idrætspark til at administrere store, kommunale investeringer og driftsmidler, endda inden for et område – som idrætten – der i de fleste danske kommuner af politikerne endnu overvejende blev betragtet som pjank og

pjat, der hørte privatlivet til? Og hvorfor valgte kommunalpolitikere i København at støtte foreningsidrætten økonomisk på et langt tidligere tidspunkt end størstedelen af landets øvrige kommuner? Det er nogle af de spørgsmål, som denne artikel vil forsøge at give svar på.

Men især ét spor er tydeligt i dannelsen af Københavns Idrætspark, nemlig en spirende politisk opfattelse af idrættens forebyggende virkning på storbyens sociale og sundhedsmæssige problemer.

Mange markante ideer, tanker og kræfter var i spil i sidste halvdel af 1800-tallet, en tid, som historikere af mange forskellige observanser gerne vender tilbage til, når det moderne samfund skal forklares. Tiden er netop blevet kaldt det moderne gennembrud, fordi vi i nutidens forståelse opfatter perioden før som det gamle samfund. Og spørgsmålet er, om ikke Københavns Idrætspark netop var en ny og moderne institution, der var født af tidens nye tanker og ideer om social- og sundhedsmæssig forebyggelse?

Sociale og sundhedsmæssige udfordringer

København stod i sidste halvdel af 1800-tallet overfor store udfordringer. De sundhedsmæssige og sociale problemer var enorme – sygdom og kriminalitet hørte til dagens orden.² Bag voldene var byens boliger blevet klemte sammen i et usundt sammensurium af gader og baggårde.

På gader og stræder mødte byens forskellige samfundsklasser hinanden. Her kunne såkaldt pæne mennesker fra middelstanden risikere at møde simple og fattige folk, beskidte børn og fulde personer.³ De fleste af datidens københavnske børn var henvist til snævre gyder og baggårde, når de skulle

lege. Dele af voldanlægget var indtil midten af 1800-tallet et yndet legeområde, ligeledes Kongens Have, men disse frirum kunne man kun benytte, hvis man var velklædt, hvilket udelukkede de dårligst stillede børn. Samtidig var politiet til tider endog meget nidkære med at opretholde § 7 i politivedtægten, hvori det hed: *Der må ikke på offentlig gade, vej eller plads spilles bold, pind, klink, gøres glidebaner eller fortages anden leg eller spil til hinder for færdselen.*

Byens fattige børn og unge og disses adfærd i byens rum var genstand for en voksende offentlig bekymring og debat.⁴ De kommunale myndigheder og byens filantropisk indstillede borgere så derfor en vigtig opgave i at skabe gode og sunde lege-muligheder rundt omkring i København for byens børn.

I 1831 fik København det administrative og politiske redskab, som kunne løse denne opgave, nemlig en borgerrepræsentation, som i de første år dog kun var rådgivende. Den bestod af 36 af byens mest betydningsfulde og rige forretningsmænd samt ledende akademikere.

I borgerrepræsentationen blev børns fysiske aktivitet og muligheder for udfoldelse drøftet i første omgang i form af legepladser. Disse diskussioner er interessante, fordi man her ser de første eksempler på en politisk sammentænkning af social forebyggelse, idræt og parkanlæg. Der fandtes mange forskellige meninger om, hvordan en legeplads skulle være.⁵ Der var heller ikke fuldstændig enighed om, at legepladser var en god idé. Overfor idéens fortalere i borgerrepræsentationen, professor William Scharling, arkitekt og professor Ferdinand Meldahl stod professor Julius Thomsen og andre med den overbevisning, at børn samlet i store flokke, som f.eks. på en legeplads, kun ville føre til ulykke.

Baggård i København 1915. Fotografi udlånt af Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

Meldahl argumenterede med, at *det ville være et gode for den befolkning, der savner luftige hjem og rummelige gårde, idet den er sammenpakket i tårnhøje huse med små boliger uden hygge, om der ikke alt for langt fra deres hjem fandtes offentlige pladser, hvor børnene kunne færdes uden at være pyntede.*⁶ Hans bekymring var især rettet mod arbejderfamilierne, der kunne se frem til kortere arbejdsdage og dermed mere fritid. Derfor var det vigtigt, at arbejderen kunne tilbringe nogle timer af en sommeraften med hustru og børn i fri luft uden at behøve at fjerne sig fra hjemmet. *Det ville bringe sammenhold i mangen en familie og i det hele taget være en stor velsignelse.*⁷

Julius Thomsen udtrykte derimod bekymring ved udsigten til offentlige pladser, hvor børn kunne tumle frit, da det i visse henseender ville være skadeligt at samle et stort antal børn på et begrænset areal, *derved ville man forplante sygdomme og unoder og give lejlighed til slagsmål.*⁸

Tilhængerne vandt striden, formentligt fordi de var i overensstemmelse med tidens voksende tro på oplysning, videnskab og sundhed.

Den første offentlige legeplads i København blev anlagt ved Ørstedsparken i 1876-79 og var ikke andet end en beskeden grusplads. I de følgende år blev der behandlet

fire forslag i borgerrepræsentationen om oprettelse af legepladser i København. Et gennemgående tema eller begrundelse for at ville bygge legepladser var ønsket om at hjælpe de ubemidlede dele af den københavnske befolkning.⁹ Alle forslagene vedrørte legepladser i Københavns fattige kvarterer.

I forbindelse med disse initiativer foretog kommunens embedsmænd undersøgelser i andre europæiske storbyer. Det er ikke utænkeligt, at tanken om at kombinere park, legepladser og idrætsfaciliteter er opstået i borgerrepræsentationen i denne forbindelse. Meldahl fandt det f.eks. meget vigtigt, at man tog ved lære af erfaringerne fra Berlin, hvor legepladserne også var indrettet til sportsaktiviteter for de unge, dette måtte være en kommune magtpåliggende at fremme. Debatten viser, at legepladser, parker og idrætsaktiviteter blev samtænkt i borgerrepræsentationen, og at visse af borgerrepræsentationens medlemmer også begyndte at anse anlæggelsen af sådanne idrætskomplekser for en offentlig opgave.

Københavns Kommunes anden offentlige legeplads blev over en lang årrække og i flere etaper anlagt i Østre Anlæg og stod helt færdig i 1895 (påbegyndt allerede i 1870).¹⁰

I årene efter 1890 kom en lang række nye offentlige legepladser til, fortrinsvis på brokvartererne. På Kapelvej blev der opført en legeplads i 1890, der allerede var foreslået af Meldahl ti år tidligere. På Enghave Plads stod et anlæg færdigt i 1892.

Foruden den beskrevne indsats i borgerrepræsentationen blev der også taget et privat initiativ i form af stiftelsen af *Legepladsforeningen i Kjøbenhavn* på initiativ af forfatterinden Rigmor Bendix i 1891.¹¹ Ønsket om at gribe ind overfor børns ukontrollerede adfærd kom bl.a. til udtryk i 1910, hvor kommunelærer Hans Drage-

hjem i et interview i anledning af hans bog, *Barnets leg i sandet*, udtalte, at *Børneflokket er desuden en uting, som ingen ordentlig by burde tåle; på gaden udklækkes de små forbrydere*.¹²

Arbejdet for at anlægge legepladser var ikke kun et mål for skolelærere og bekymrede borgere, men også for idrættens fortalere. Sammen med redaktøren af tidsskriftet *Idrætten*, K. Jensen, havde Hans Dragehjem indsendt et forslag om etablering og drift af legepladser til Københavns Kommunes Borgerrepræsentation. Forslaget fik også støtte fra gymnastikinspektør K. A. Knudsen, formændene for *Pædagogisk Selskab*, *Kommunelærerforeningerne* og *Dansk Idræts-Forbund*. Blandt de aktive borgere i legepladsforeningen var lægen H. Forchhammer, der foruden i en periode at være formand for Akademisk Boldklub og bestyrelsesmedlem i Dansk Boldspil-Union også var formand for *Dansk Idræts-Forbund* 1897-1899.¹³

Men idrætsforeningerne var endnu ikke tænkt i sammenhæng med børns opvækstmuligheder. De var stadig forbeholdt de voksnes liv. Idéen med de offentlige legepladser kan derfor betragtes som en forløber for den senere udvikling, som idrætsforeningerne undergik.

Samtidig med at samfundsreformatorer og organisationer fra det borgerlige og toneangivende miljø satte kraftigt ind med et civilisatorisk inspireret reformarbejde, opdagede man også idrættens og sportens muligheder.¹⁴

Idrætsforeningerne søger kommunal støtte

Københavns Borgerrepræsentation blev allerede i sidste halvdel af 1800-tallet i stigende grad mødt med ansøgninger og fore-

spørgsler om økonomisk støtte fra en spirende idrætsbevægelse. Henvendelserne drejede sig ikke kun om økonomisk støtte til arrangementer og foreninger, men også ansøgninger om tilskud til anlæggelse af idrætsanlæg. Det skete f.eks. i 1895, hvor der var et andragende om afgivelse af en grund til en national gymnastikanstalt med bade.¹⁵ Ansøgningen var kommet i stand fra en lidt utraditionel side, da ansøgerne var en komité, som bestyrelsen for *Dansk Turistforening* havde udpeget. Komitéens ambitioner var store. Man ønskede at danne en national gymnastikforening, hvis bestyrelse skulle være offentligt kontrolleret, og som havde til formål at drive den nationale gymnastikanstalt. Borgmester Ludvig Christian Borup fandt, at der var tale om et projekt, der kun ville komme den bedre stillede del af befolkningen til gode, hvorfor han var imod. Flertallet i borgerrepræsentationen var sympatisk indstillet overfor de sundhedsmæssige tanker bag forslaget, men fandt det for dyrt for kommunen at realisere.

Bag forslaget stod Oberst V. Hoskiær, der var tilknyttet Skyttebevægelsen, og desuden meget aktiv i *Kjøbenhavns Gymnastikforening* og *Kjøbenhavns Boldklub*. V. Hoskiær var et typisk eksempel på det sammenfald, der i begyndelsen personmæssigt var mellem ledende folk fra skytte-, gymnastik- og sportsbevægelsen. I det hele taget var afstanden kort – politisk, administrativt og personligt – imellem idrætsorganisationerne og borgerrepræsentationen.

I øvrigt handlede sagerne i borgerrepræsentationen hovedsageligt om forlængelse af lejemål og enkelte ansøgninger om tilskud til stævner og enkeltarrangementer. Det er således interessant, at der ikke var ansøgninger til drift og indkøb. En forsigtig tolkning kunne være, at idrætsforeningerne ikke havde nogen forventning om, at der ville være tilskud at få.

Det er blevet fremført af historikeren Niels Kayser Nielsen, at staten – og kort efter amterne – fra begyndelsen af 1861 gav både moralsk og økonomisk støtte til den frivillige idrætsorganisering, og at det offentliges støtte til idrætten primært lagde vægt på, at idrætten ikke måtte være konkurrencebetonet på individplan eller have sportspræg, men skulle have et opdragende sigte som oparbejdelse af loyalitet mod stat og samfund i form af nationalstaten.¹⁶

I tilfældet Københavns Kommune gik man dog hurtigt over til at støtte sporten med alt dens konkurrencevæsen, men det er korrekt, at denne støtte ofte var forbundet med en løftet pegefing om, at man i idrætsforeningerne skulle huske, at aktiviteterne også var gavnlige for kammeratskab og sundhed.

De politiske grupperinger i borgerrepræsentationen

Borgerrepræsentationen kan ved århundredeskiftet beskrives ved tre politiske hovedgrupper. Der var Højrefolkene, som tilmed anvendte navnet »antisocialister«, en gruppe, der kaldte sig »liberale« og endelig Socialdemokratiet, der fik stadig større betydning. Ved kommunalvalget 1896-1898 havde Socialdemokratiet stor fremgang, og i januar 1903 blev partiet det største i borgerrepræsentationen. Tilmed fik man i Jens Jensen den første socialdemokratiske borgmester og med ham den prestigefyldte post som finansborgmester.¹⁷ I de kommende år blev den socialdemokratiske fløj stærkere i borgerrepræsentationen. Samtidig gik de fleste fra den liberale gruppe over i Det Radikale Venstre i 1905, som senere samarbejdede med Socialdemokratiet. Den endelige politiske magt fik partiet i 1917.

Den overvejende fælles holdning til

idrætten blandt medlemmerne i borgerrepræsentationen var, at den blev betragtet som et gavnligt middel mod storbyens og det moderne samfunds dårligdomme. Derimod var holdningerne mere delt, når det kom til økonomisk støtte til idrætten. De mere konservative medlemmer betragtede idræt som en privat sag, hvor drift og opførelse af idrætsfaciliteter var en opgave, som måtte løses og betales af de idrætsaktive selv, hvorimod de mere socialistisk indstillede medlemmer mere og mere betragtede idræt som en kommunal opgave, der kunne bruges i en sundhedspolitisk strategi, og som skulle betales over skatten.¹⁸

En Folke- og Idrætspark planlægges

I de mange år, staten havde ejet fælleden, var den blevet anvendt til mange forskellige gøremål. Militæret brugte området som øvelsesområde, og græsarealerne på det, der dengang hed Blegdamsfælled og Øster Fælled, blev anvendt til kreaturgræsning. Enkelte af de nyligt stiftede idrætsforeninger havde fået tilladelse af Københavns kommandør og politimesteren til at anvende dele af fælleden.

Københavns Kommune overtog fælledens i 1893, og i den første tid fortsatte kommunen med at leje arealer ud til enkelte idrætsforeninger som f.eks. *Boldklubben af 1893*, der i 1901 havde fået seks tønder land af Østerfælled ved Øster Allé til leje.

Borgerrepræsentationen tog i 1904 selv initiativ til at nedsætte et fællesudvalg til at overveje forslag til fælledernes fremtidige benyttelse og til at forberede en konkurrence om anlægget.¹⁹ Dette så *Dansk Idræts-Forbund* som en stor chance, og få uger senere afleverede man en skriftlig henvendelse til

dette fællesudvalg. I forslaget henviste *Dansk Idræts-Forbund* til udenlandske forbilleder som Frogner i Oslo og Idrætsparken i Stockholm, og samtidig øgede man igen kravet til jordareal, så det nu var på 60 tønder land. Selv om *Dansk Idræts-Forbund* dengang syntes, at man var dristig i sine ønsker, havde man dog kun forestillet sig en pavillon og slet ikke noget i den størrelsesorden, det færdige anlæg endte med at blive.

Kommunen reagerede nu hurtigt, og stadsingeniøren lavede i hast et udkast til en lukket idrætsplads. Den 1. maj 1905 blev fællesprojektet udbudt i konkurrence, hvor præmisserne var, at arealerne til idræt skulle udgøre 55-60 tønder land foruden en indhegnet idrætsplads med tilhørende bygninger på ca. 12 tønder land.²⁰

Fem måneder senere blev ud af 21 indsendte projekter (hvoraf ingen fandtes værdige til en førsteplads) vinderne kåret. I 1907 nedsattes et forberedende udvalg, hvis opgave var at skaffe penge til Idrætshusets opførelse. Man oprettede en idrætsfond, der havde til formål at indsamle bidrag og skaffe penge ved partialobligationslån.²¹ Således blev der indsamlet 100.000 kr.²²

I 1910 dukker betegnelsen Københavns Idrætspark første gang op i et dokument,²³ og i borgerrepræsentationen den 13. juni samme år blev det meddelt, at det var Københavns Idrætspark, man forhandlede med og ikke *Dansk Idræts-Forbund*.²⁴

Den 7. marts 1911 afholdt repræsentantskabet for Københavns Idrætspark konstituerende møde. Formand for repræsentantskabet blev J. Jensen, mens formanden for bestyrelsen blev *Dansk Idræts-Forbunds* formand, J. L. Nathansen.²⁵

Baderum i Idrætshuset, Københavns Idrætspark ca. 1920. Fotografi udlånt af Københavns Idrætsanlæg.

En politisk alliance for byens bedste

Planlægningen og forhandlingerne vedrørende Københavns Idrætspark og idrætsanlægget på fælleden fandt sted i en periode, hvor Socialdemokratiet som nævnt fik større og større magt. Dette betød, at man kunne forlade de oprindelige planer om at anvende fælleden til boligbyggeri og egentlig spekulation. Højrepolitikerne i borgerrepræsentationen havde ellers arbejdet for at sælge jorden til private investorer, idet der var forventet store fortjenester ved salget.²⁶

Socialdemokratiet med den nyudnævnte finansborgmester J. Jensen i spidsen modsatte sig disse planer for i stedet at satse på at anvende fælleden til rekreativt parkområde for Københavns borgere. J. Jensen fik sammen med det øvrige mindretal i borgerrepræsentationen gennemført, at det meste af fælleden blev bevaret som frit område – en slags »lunger« for de omkringliggende tætbefolkede boligkvarterer.²⁷ Alle disse overvejelser resulterede i idéen om et idrætsanlæg ved fælleden.

Finansborgmester J. Jensen var en af de vigtigste personer bag gennemførelsen af Idrætsparkbyggeriet. Han var egentlig maler af profession, men gik via et virke som fagforeningsformand og folketingsmand videre til at blive finansborgmester i 1903 og blev dermed, som før nævnt, Københavns første socialdemokratiske borgmester.

I en interviewartikel fra 1909 fortalte han, at inspirationen til byggeriet på fælledens kom fra rejser i tyske byer som Bremen, Leipzig og Frankfurt: *Her har jeg tit haft lejlighed til at beundre disse byers smukke parkanlæg og idrætspladser og anstillet sammenligninger med København.*²⁸ J. Jensen sagde videre i interviewet, at han selv kun havde taget meget lidt del i aktiv

idræt, og at hans egentlige motiv for at engagere sig i Københavns Idrætspark var ønsket om at lave en folkepark og et åndehul for byens indbyggere. Han var selv kritisk over for dele af datidens idrætsliv. Dette kom bl.a. til udtryk, da *Arbejdernes Bicycle Club* henvendte sig til ham om støtte til en cykelbane. Her trak han sin støtte tilbage, fordi klubben ikke ville opgive at have totalisatorspil på den påtænkte bane. J. Jensen mente ikke, at spil og idræt havde noget med hinanden at gøre.²⁹

J. Jensens begrundelse for at støtte opførelsen af Idrætsparken skal nok søges i et ønske om at lave en fornuftig byplanlægning og i ambitionen om at give København et bymæssigt løft:

*Jeg har selv i sin tid boet langt ude på Vesterbro, i Øhlenschlægergade, og været vidne til, hvorledes hele dette kvarter er blevet ødelagt ved hensynsløst byggeri, og derfor vil jeg gerne undgå, at noget lignende sker i de dele af vor hovedstad, hvor man kan forhindre det.*³⁰

Man kan næppe kalde det for en decideret velfærdsideologi, og dog ligger det senere velfærdsbegreb i svøb i dette tankegods: at det offentlige skal tænke på almenvellet, og at dette indbefatter, at også sundheden og fritiden inddrages.

Ser man på den sociale baggrund for medlemmerne af Københavns Idrætspark, tegner der sig et tydeligt billede af det gode borgerskab.³¹ Fra Magistraten deltog foruden borgmester J. Jensen rådmand H. Hage, borgmester. Fra Borgerrepræsentationen deltog fabriksingeniør fru Julie Arenholt, overretssagfører C. Becker og detailhandler C.F. Sørensen. Fra *Dansk Idræts-Forbund* deltog bl.a. cand. phil. I. C. Gandil, oberstløjtnant Fritz Hansen, revisor Th. Møller, overretssagfører J. L. Nathansen og

afdelingsingeniør O. K. Nobel. Meget tyder således på, at idrætten i København i høj grad var styret af byens overklasse.³²

Men det var alligevel gennem en alliance mellem arbejderbevægelsen, repræsenteret ved den socialdemokratiske finansborgmester J. Jensen og byens bedre borgerskab, at Københavns Idrætspark blev en realitet.

Styring, økonomi og spirende velfærdstanker

Et af de første problemer, der meldte sig vedrørende den nye idrætspark, var spørgsmålet om hvem, der skulle stå for drift og administration af anlægget. Skulle det være kommunen selv, hvilket var det mest naturlige, da denne bekostede anlægget, eller skulle det være *Dansk Idræts-Forbund*, som var den store interesseorganisation?

Løsningen blev en selvejende institution – Københavns Idrætspark – ledet af de københavnske idrætsorganisationer selv med *Dansk Idræts-Forbund* som paraplyorganisation. Da anlægget stod færdigt, blev det hele overdraget vederlagsfrit til Københavns Idrætspark indtil år 2008. Københavns Idrætsparkes opgave var defineret til administration og drift af arealer og bygninger.

Københavns Idrætsparkes repræsentantskab bestod af valgte fra magistraten, borgerrepræsentationen og *Dansk Idræts-Forbund*. Af bestyrelsens 36 medlemmer havde kommunen kun ét valgt medlem. Dog havde kommunen vetoret, hvilket gav kommunalbestyrelsesmedlemmet ret til at indkalde til nye bestyrelsesmøder, hvis man var uenig i en afgørelse truffet af Københavns Idrætspark. Denne vetoret har aldrig har været brugt.

Byggegrunden til Københavns Idræts-

park blev udstykket af en del af fælleden og var på 9,34 ha. (ca. 93.400 kvadratmeter). Ud af et totalt kommunalt budget på 26,6 mio. kr. besluttede borgerrepræsentationen i 1908 at bevilge 1,6 mio. kr. til anlæggelsen af Københavns Idrætspark. Blandt Socialdemokratiets argumenter for at bruge så mange penge til dette formål var, at man mente, at anlægsprojektet ville øge beskæftigelsen og give økonomisk vækst.

Hvorvidt man, som historikeren Jim Toft, heraf kan konkludere, at Socialdemokratiet dermed introducerede økonom John Maynard Keynes idéer om økonomisk styring, 30 år før han selv udviklede sin økonomiske teori, er tvivlsomt.³³ Derimod kan man i forlængelse af Søren Kolstrups analyse af den kommunale velfærd i København se opførelsen af Københavns Idrætspark som et led i en social-liberal økonomisk strategi.³⁴

Med konstruktionen af Københavns Idrætspark havde Københavns Kommune i praksis overdraget administrationen af et myndighedsområde – idrætten og idrætsfaciliteterne i Københavns Kommune – til en privat organisation. Københavns Idrætspark var på mange måder en slags »stat i staten«, og var således på linje med den status, det svenske idrætsforbund (*Riksidrottsförbundet*) blev tildelt i Sverige.³⁵

Afslutning

I programmet til den officielle indvielsesfest af Idrætshuset stod der bl.a.: *Når alt dette er lykkedes så godt, skyldes det et heldigt samarbejde mellem stat, kommune og det private initiativ i en sag, som alle har kunnet samles om.*³⁶ Med denne erklæring i det officielle indvielsesprogram udtrykkes på næsten profetisk måde den fælles opfattelse, som eftertidens kommunale idrætspolitik skulle følge resten af århundredet. Et parløb mellem det offentlige og

Formanden for Københavns Idrætspark og DIF, J.L. Nathansen, uddeler præmie til en finsk maratonløber i 1913. Fotografi udlånt af Københavns Idrætsanlæg.

civilsamfundet om det fælles gode – idrætten.

Dannelsen af Københavns Idrætspark viser også, at det var et stærkt ønske fra politikerne – især de socialdemokratiske – om at skaffe offentlige, grønne arealer, hvor de københavnske arbejderfamilier efter arbejdstid kunne færdes i frisk luft, der gav den afgørende begrundelse for at støtte idrætsorganisationernes ønske om en idrætspark. Det er næsten et paradoks, eller ironisk om man vil, at det var de fattiges sociale nød og elendige sundhed, som politisk legitimerede, at kommunen opførte et idrætsanlæg, der selv efter nutidens standard var ganske eksklusivt, udført efter det gode borgerskabs forfinede smag.

Tilbage står indtrykket af en kommunal byplanlægning, som var enestående i Dan-

mark, og som på flere områder tog de første skridt til det danske velfærdssamfund, vi i dag tager som en selvfølge. Der er ingen tvivl om, at idrætsrelaterede aktører udenfor det kommunalpolitiske forum spillede en vigtig rolle i denne spæde begyndelse på vores velfærdssamfund, men den nærmere rollefordeling mellem enkeltpersoner, idrætsforeninger og organisationer fortøner sig i det dunkle. Repræsenterede de aktive enkeltpersoner idrætsforeningerne og deres medlemmers holdninger, eller var idrætsforeningerne blot et middel for disse aktører til at opnå bestemte politiske mål? Historien om Københavns Idrætspark rummer således nogle centrale spørgsmål (og svar) til det komplekse samspil mellem det offentlige, politik og civilsamfund.

Noter

- 1 Ester Schrøder: *Københavns Idrætspark. En hil- sen fra by til land.* I Ungdom og idræt. 1911, nr. 19.
- 2 Københavns social- og sundhedsmæssige forhold i perioden er udførligt beskrevet af Karin Lützen i bogen: *Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København.* 1998.
- 3 Lützen, Karin: *Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København.* 1998, s. 393.
- 4 Coninck-Smith, Ning de: *For barnets skyld. Byen, skolen og barndommen 1889-1914.* 2000, s 26.
- 5 Krøyer, Bent: *Historien om Københavns offentlige legepladser.* 1989, s. 4.
- 6 Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokol 1887, s. 588.
- 7 Samme s. 590.
- 8 Samme s. 592.
- 9 Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokoller 1887, s. 587-95. 1891, s. 87-90, 98-99 og 323-328.
- 10 Krøyer, Bent: *Historien om Københavns offentlige legepladser.* 1989, s. 5.
- 11 Samme s. 9. Baggrunden var to artikler i *Berlingske Tidende* i 1890, hvor hun gav udtryk for tidens bekymring over den opvoksende slægts fysiske og åndelige sundhed.
- 12 *Agitatoren* den 26.april 1910.
- 13 Hansen, Jørn: *Sundhed eller kundskaber. En undersøgelse af samspillet mellem den nye legemskultur og sundhedsopfattelsen under det moderne gennembrud,* i »Kroppens spejl – en antologi om idræt og sundhed«. Odense 1991. Hansen, Jørn og Nielsen, Niels Kayser: *Krop, idræt, sundhed 1870-1930,* i »Den jyske Historiker« nr. 72, 1995. Historikeren Jørn Hansen har gjort opmærksom på, at der fra denne personkreds af borgere var flere gengangere i en såkaldt *Skoleadresse*, som 21 fremtrædende borgere i 1890 havde stilet til Kultusministeriet. I *Skoleadressen* henstillede man, at der blev indført boldspil i skolerne efter engelsk mønster. Personerne bag henvendelsen kom fra et bredt spektrum af det politiske og idrætslige landskab, men havde som fælles mål at civilisere ungdommen, som man var meget bekymret for. Her var som i tilfældet med legepladsforeningen også sports-, skytte og gymnastikbevægelsen repræsenteret, ligesom lægerne var rigt repræsenteret.
- 14 En vigtig aktør i legitimeringen af idræt (i særdeleshed i København) var ifølge Jørn Hansen og Niels Kayser Nielsen lægen. I artiklen *Krop, idræt, sundhed 1870-1930,* i »Den jyske Historiker« nr. 72, 1995, beskriver de, hvorledes eksempelvis lægen Axel Hertel med sin undersøgelse fra 1881: *Om sundhedsforholdene i de højere Dreng- og Pigeskoler i Kjøbenhavn,* spillede en afgørende rolle i legitimeringen af idræt som en vigtig sundhedsforanstaltning. På linie med Jørn Hansen og Niels Kayser Nielsen findes en lang række historiske analyser af forholdet mellem videnskab, sundhed og idræt i slutningen af 1800-tallet. Her skal nævnes: Hansen, Jørn: *Sundhed eller kundskaber. En undersøgelse af samspillet mellem den nye legemskultur og sundhedsopfattelsen under det moderne gennembrud,* i »Kroppens spejl – en antologi om idræt og sundhed«.1991. Nielsen, Niels Kayser: *Hälsa och idrott – en modern och nationell angelägenhet,* i »Svenska Idrottshistoriska föreningens årsskrift«. 1994. Mellempgaard, Signe: *Kroppens natur. Sundhedsoplysning og naturidealer i 250 år.* 1998.
- 15 Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokol 1895, s. 549-54.
- 16 Samme s. 182.
- 17 Kolstrup, Søren: *Velfærdsstatens rødder. Fra kommune-socialisme til folkepension.* 1996, s. 177.
- 18 Toft, Jim: *The Copenhagen Idrætsparken: From Democratic Institution to Private Enterprise* i »The stadium and the city«. 1995, s. 66. Søren Kolstrup karakteriserer udviklingen i København som *spirende socialliberal velfærdsstat med enkelte universalistiske elementer og forebyggende initiativer.* Et af initiativerne var bl.a. ansættelse af skolelæger ved århundredskiftet. Kolstrup, Søren: *Velfærdsstatens rødder. Fra kommune-socialisme til folkepension.* 1996, s. 173.
- 19 Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokol 1904, s. 876.
- 20 Rasmussen, Erik: *Københavns Idrætspark 1911 – 7. marts – 1986.* 1986, s. 9.
- 21 Ifølge fremmedordbogen er en partialobligation en obligation, der lyder på en andel af et større lån.
- 22 *Idrætsborgen* i »Idrætsliv«, 1914 nr. 3, s. 3. Samt Harsfelt, Andreas: *Københavns Idrætspark 1911 – 7. marts – 1936.* 1936, s. 14.
- 23 *Idrætsborgen,* i »Idrætsliv« 1914 nr. 3, s. 3. Samt Harsfelt, Andreas: *Københavns Idrætspark 1911 – 7. marts – 1936.* 1936, s.16.

- 24 Se også Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokol 1910, s.587-593 og s. 753-757.
- 25 *Idrætsborgen*, i »Idrætsliv« 1914 nr. 3, s. 3. Samt Harsfelt, Andreas: *Københavns Idrætspark 1911 – 7. marts – 1936*. 1936, s.16.
- 26 Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokol 1904, s. 845-876. Toft, Jim: *The Copenhagen Idrætsparken: From Democratic Institution to Private Enterprise* i »The stadium and the city. 1995, s. 65.
- 27 *Idrætten* 1909, nr. 3.
- 28 Samme.
- 29 Samme.
- 30 *Idrætten* 1909 nr. 3.
- 31 *Københavns Idrætspark. Årsberetning 1912*.
- 32 Toft, Jim: *The Copenhagen Idrætsparken: From Democratic Institution to Private Enterprise* i »The stadium and the city«. 1995, s. 61-62. Hansen, Jørn og Kayser Nielsen, Niels: *Krop, idræt, sundhed 1870-1930*, Den jyske Historiker, nr. 72, 1995.
- 33 Toft, Jim: *The Copenhagen Idrætsparken: From Democratic Institution to Private Enterprise* i »The stadium and the city«. 1995, s. 69.
- 34 Kolstrup, Søren: *Velfærdsstatens rødder. Fra kommune-socialisme til folkepension*.1996, s. 173.
- 35 Nordberg, Johan: *Folkrørelsen som myndighed. Riksidrottsförbundets dubbla identitet*. Artikel i: »Svensk Idrotts Forskning«. Nr. 3. 1996, s. 31-35.
- 36 *Officielt program ved Idrætshusets indvielsesfest og det første danske kvindegymnastikstævne*. 1914.

Litteratur og kilder

- Agitatoren* den 26.april 1910.
- Berlingske Tidende* 1890.
- Borgerrepræsentationens forhandlingsprotokol 1885, 1887, 1904, og 1910.
- Coninck-Smith, Ning de: *For barnets skyld. Byen, skolen og barndommen 1889-1914*. 2000.
- Schrøder, Ester: *Københavns Idrætspark. En hilsen fra by til land*. I Ungdom og idræt. 1911, nr. 19.
- Hansen, Jørn og Nielsen, Niels Kayser: *Krop, idræt, sundhed 1870-1930*, i »Den jyske Historiker« nr. 72, 1995.
- Hansen, Jørn: *Sundhed eller kundskaber. En undersøgelse af samspillet mellem den nye legemskultur og sundhedsopfattelsen under det moderne gennembrud*, i »Kroppens spejl – en antologi om idræt og sundhed«. 1991.
- Harsfelt, Andreas: *Københavns Idrætspark 1911 – 7. marts – 1936*. 1936.
- Idrætsborgen* i »Idrætsliv«, 1914 nr. 3.
- Idrætten* 1909, nr. 3.
- Kolstrup, Søren: *Velfærdsstatens rødder. Fra kommune-socialisme til folkepension*. 1996.
- Krøyer, Bent: *Historien om Københavns offentlige legepladser*. 1989.
- Københavns Idrætspark. Årsberetning 1912*.
- Lützen, Karin: *Byen tæmmes. Kernefamilie, sociale reformer og velgørenhed i 1800-tallets København*. 1998.
- Mellemgaard, Signe: *Kroppens natur. Sundhedsoplysning og naturidealer i 250 år*. 1998.
- Nielsen, Niels Kayser: *Hälsa och idrott – en modern och nationell angelägenhet*, i »Svenska Idrottshistoriska föreningens årsskrift«. 1994.
- Nordberg, Johan: *Folkrørelsen som myndighed. Riksidrottsförbundets dubbla identitet*. Artikel i »Svensk Idrotts Forskning«. Nr. 3. 1996, s. 31-35.
- Officielt program ved Idrætshusets indvielsesfest og det første danske kvindegymnastikstævne*. 1914.
- Rasmussen, Erik: *Københavns Idrætspark 1911 – 7. marts – 1986*. 1986.
- Toft, Jim: *The Copenhagen Idrætsparken: From Democratic Institution to Private Enterprise* i »The stadium and the city«. 1995.